

Ο εκσυγχρονισμός: πολιτικό πρόγραμμα η επικοινωνιακό επινόημα;

του Βασίλη Βουτσάκη*

Είναι η πολιτική απλώς θέμα επικοινωνίας; Κάποιοι, ενισχυμένοι από μια αγοραία ανάγνωση της διακυβέρνησης Καραμανλή, λένε πως ναι. Στη μεταμοντέρνα εποχή μας, αναφωνούν, τώρα που δυστυχώς εξαντλήθηκε η πνοή των μεγάλων κινητηρίων μύθων, του κομμουνισμού, του αντιμπεριαλισμού κλπ., η πολιτική έχει εκπέσει σε απλή διαχείριση συμβόλων και έχει περάσει στα χέρια των σύγχρονων τεχνικών της εξουσίας, των επικοινωνιολόγων.

Αυτή η ανάλυση εξειδικεύεται και στα καθ' ημάς. Μέχρι τώρα μια από τις συνηθέστερες κριτικές στην οκταετία Σημίτη ήταν ότι διαχειρίστηκε απλώς τα πράγματα: ας θυμηθούμε τα περί άχρωμου λογιστή ή αυτόματου πιλότου. Τώρα η κριτική αλλάζει κλίμακα: ο εκσυγχρονισμός, το πρόγραμμα που συνδέθηκε με τον Κώστα Σημίτη, δεν ήταν παρά επικοινωνιακό τέχνασμα. Υπό το πρίσμα αυτό ο εκσυγχρονισμός δεν είχε πολιτικό περιεχόμενο. Δεν βοήθησε κοινωνικές δυνάμεις και ρεύματα να στοιχηθούν ούτε απαντούσε σε κοινωνικές ανάγκες.

Εδώ και πολλά χρόνια έχει αναγνωρισθεί -σε πείσμα των απλοϊκών θεωριών που ανάγουν τα πάντα στην οικονομία ή τα υλικά συμφέροντα- η σημασία των ιδεών, των νοοτροπιών, των ιδεολογιών. Έχει γίνει δεκτό ότι κάποιες ιδέες αποτελούν μέσα πολιτικής ηγεμονίας, υπό την ιδιότητά τους δε αυτή είναι υλικές, έχουν απτές επιπτώσεις στην πολιτική ζωή, σε μεγάλο βαθμό τη διαπλάθουν. Οι ιδέες αυτές επιτρέπουν στους φορείς της κοινωνικής ζωής να συλλαμβάνουν και να ορίζουν τα ζητήματα που κατ' εξοχήν τους απασχολούν, να ιεραρχούν τις προτεραιότητές τους, να εναρμονίζουν, να συγκροτούν την ταυτότητά τους. Τέτοιες ιδέες καθιστούν επίσης δυνατή την εγγραφή διαφόρων ζητημάτων (του κοινωνικού ή του προσωπικού μας χώρου) στον δημόσιο χώρο, τον εμπλουτισμό ή την τροποποίησή τους ώστε να γίνουν κατανοητά και να αναγνωρισθούν ως ζητήματα και από άλλους.

Στη δημοκρατία δε αυτή η διαδικασία είναι πρωταρχικής σημασίας. Άλλο πράγμα είναι να συμμορφώνεσαι με μια πολιτική επειδή σε αναγκάζουν και άλλο να την

* Διδάσκει Φιλοσοφία Δικαίου στη Νομική Αθηνών.

υποστηρίζεις και να την πιστεύεις. Έτσι αυξάνουν και οι πιθανότητες να την αγκαλιάσουν και οι διάφοροι κοινωνικοί φορείς, η σύμπραξη των οποίων είναι απαραίτητη για να υλοποιηθεί.

Αυτός είναι ο λόγος που κανένας αναλυτής του δημόσιου βίου δεν προσπερνά αδιάφορα τις ιδέες προς όφελος κάποιων απρόσμεικτων ωμών κοινωνικών αναγκών και προβλημάτων. Και αυτός είναι ο λόγος που μπορούμε να διαχωρίσουμε το πεδίο της ιδεολογίας από το πεδίο της επικοινωνίας.

Το ερώτημα λοιπόν που τίθεται είναι αν ο εκσυγχρονισμός ήταν επικοινωνιακή επινοήση ή πολιτικό πρόγραμμα. Το ερώτημα αυτό αναλύεται σε δυο σκέλη: *Πρώτον*, ποιες πολιτικές δυνάμεις συγκροτήθηκαν, ποιες κοινωνικές συμμαχίες υφάνθηκαν μέσω του εκσυγχρονισμού; *Δεύτερον*, ποιες επιπτώσεις είχε στην πολιτική ζωή το πρόγραμμα του εκσυγχρονισμού; Τα πεπραγμένα της δετίας θα ήταν ίδια χωρίς τον εκσυγχρονισμό;

Ως προς το *πρώτο* ερώτημα, οι περισσότεροι αναλυτές συμφωνούν ότι περί το τέλος τη δεκαετία του 80 διαρρηγνύεται η κοινωνική συμμαχία που είχε κρατήσει το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου στην εξουσία για πολλά χρόνια: κάτι η ανάδυση κάποιων μεσοαστικών στρωμάτων, κάτι τα νέα καταναλωτικά ήθη, κάτι η στενότερη σύνδεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση - είναι σαφές ότι η ελληνική κοινωνία δεν αναγνώριζε εαυτήν στον τριτοκοσμικό σοσιαλισμό που την είχε συναρπάσει λίγα χρόνια πριν. Το 1990 η ελληνική κοινωνία χρειαζόταν κάτι άλλο, αυτό το άλλο όμως είχε συγκεκριμένη πολιτική φυσιογνωμία, τη φυσιογνωμία δε αυτή διείδαν, ανίχνευσαν και κατέγραψαν (συνάμα διαπλάθοντάς την) ο Σημίτης και οι εκσυγχρονιστές του ΠΑΣΟΚ (κι όχι μόνο -βλ. τις πολιτικά σημαντικές προσχωρήσεις στελεχών της Κεντροδεξιάς και της ανανεωτικής Αριστεράς). Υπό την έννοια αυτή δεν αρκούσε μια ισχυρή αρχηγική παρουσία. Ούτε η επιβεβαίωση των ιδεωδών της δημοκρατικής παράταξης. Χρειαζόταν ένα πολιτικό πρόγραμμα που να στεγάζει τις ανησυχίες του συνταξιούχου και τα όνειρα του δυναμικού επιχειρηματία. Ένα πολιτικό πρόγραμμα που να εκφράζει μια αρκετά διαφορετική κοινωνική συμμαχία από εκείνη που εξέφραζε το ΠΑΣΟΚ του 1980. Με άλλα λόγια: χρειαζόταν πολιτική και όχι απλώς επικοινωνιακή πρόταση.

Ακριβώς δε (κι έτσι φθάνουμε στο *δεύτερο* ερώτημα) επειδή οι εκσυγχρονιστές υπήρξαν εκείνοι που διέγνωσαν τις ανησυχίες και τις αξιώσεις αυτής της ευρείας κοινωνικής συμμαχίας, διατύπωσαν και την απάντησή τους. Στο επίκεντρο της απάντησής τους αυτής νομίζω ότι δεν βρίσκεται μόνο η ΟΝΕ ή μόνο το Ελσίνκι ή μόνο τα έργα. Όλα αυτά είναι εξαιρετικά σπουδαία, προϋποθέτουν όμως κάτι ακόμα θεμελιωδέστερο. Με τον εκσυγχρονισμό αρχίσαμε να επιχειρούμε να δούμε όχι μόνο τι χώρα δεν θέλουμε (μια χώρα αυταρχισμού, πολιτικών και κοινωνικών αποκλεισμών προχειρότητας, φόβου και πελατειακών δικτύων) αλλά και τι χώρα θέλουμε. Με τον Σημίτη είχαμε μια πολιτική πρόταση. Η πολιτική πρόταση αυτή άγγιζε και την ουσία της δημοκρατίας μας, την ύπαρξη δημόσιας σφαίρας: του χώρου, στον οποίον οικοδομούνται τα συμφέροντα της ολότητας αλλά και ο τρόπος συνύπαρξης των ιδιωτικών συμφερόντων μεταξύ τους μέσω της πολιτικής διαβούλευσης διαπάλης και δράσης – τουλάχιστον στις σύγχρονες δημοκρατίες.

Ο εκσυγχρονισμός κατέστησε κεντρικό ζήτημα την ποιότητα της δημόσιας σφαίρας στη χώρα μας. Κατ' αρχάς από διαδικαστική άποψη: κατά τη διάρκεια της οκταετίας ζήσαμε τη σημασία του προγραμματισμού, των αξιών όπως η συνέπεια, η συνοχή, η σοβαρότητα και η μετριοπάθεια. Εν συνεχεία όμως και από ουσιαστική άποψη: ιδίως με τη σύγκρουση με την Εκκλησία του Χριστόδουλου επιδιώχθηκε η οριοθέτηση της δημόσιας σφαίρας από ένα τα πιο βαρύνοντα στη χώρα μας (παράπλευρα) κέντρα εξουσίας. Αλλά και η σύλληψη των μελών της 17 Νοέμβρη υπό το ίδιο πρίσμα πρέπει να διαβασθεί: η δημόσια σφαίρα οικοδομείται όσο αφήνουμε πίσω αυτοδικίες και τυφλές εκδικήσεις. Το ίδιο (για να περιοριστώ σε ένα ακόμα παράδειγμα) και η ίδρυση και η οργάνωση ανεξαρτήτων αρχών: η δημόσια σφαίρα λειτουργεί όσο λειτουργούν μηχανισμοί ελεγκτικοί της εκτελεστικής εξουσίας.

Ακόμα και οι αποτυχίες της δετίας (η ισχνή συνταγματική αναθεώρηση, η αποτυχία μίας σε βάθος επίλυσης του ασφαλιστικού) συνδέονται με το πρόβλημα που επιχείρησε να λύσει ο εκσυγχρονισμός την έκταση και ποιότητα της δημόσιας σφαίρας. Κι όλα αυτά που έγιναν τότε γίνονται πιο ευδιάκριτα τώρα που ζούμε την καθημερινή αποδιάρθρωση της δημόσιας σφαίρας, που τόσο δύσκολα είχε οικοδομηθεί. Καθιστούν την επανασυγκρότησή της κύριο αίτημα των καιρών.